

*«Η ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΚΟΤΩΝΕΙ
ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ;»*

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπάντηση σέ ἔρευνα τῆς ἐφημερίδας «Θεσσαλονίκη» γύρω ἀπό τίς σχέσεις πολυκατοικίας καί γειτονιάς.

Ἡ ἔννοια τῆς γειτονιαῶς, ὅπως τὴν καταλαβαίνουμε ἀκόμη σήμερα στὴν Ἑλλάδα, συνδέεται τόσο στενά, ὥστε σχεδόν νά ταυτίζεται, μέ τίς ἔννοιες τῆς αὐτάρκειας, τῆς αὐτονομίας, τῆς ἀνεξαρτησίας. Τόσο στό ἐπίπεδο τῶν σχέσεων, ὅσο ἄν καί πολύ λιγότερο-στό ἐπίπεδο τῶν κοινόχρηστων ἐξυπηρετήσεων, καθὼς ἐπίσης καί στό ἐπίπεδο τοῦ φυσικοῦ χώρου.

Ἄν λοιπόν ἡ γειτονιαῶς ἔχει «σκοτωθεῖ» αὐτό θά πρέπει νά ἐννοηθεῖ σάν ἡ κατάλυση τῆς αὐτάρκειας σ' ἓνα ἢ σέ περισσότερα ἀπό τά παραπάνω ἐπίπεδα δηλαδή σάν μεταβολή τοῦ τρόπου ζωῆς πρός πιο αὐταρχικές ἢ λιγότερο ἀνεξάρτητες μορφές. Ἡ κατάλυση ὅμως αὐτῆς τῆς αὐτονομίας παρακολουθεῖται συνήθως καί ἀπό μιά ἄλλη μεταβολή πού συμβαίνει σήμερα μπροστά στά μάτια μας: Τὴν ἀντικατάσταση χαμηλῶν κτισμάτων πού διαθέτουν μιά σχετική ἀνεξαρτησία μέσα στό χώρο, ἀπό πολυώροφα «μοντέρνα» κτίρια, πού σχηματίζουν συμπαγεῖς μάζες κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν κυκλοφορίας. Στά τελευταία αὐτά ἀναφέρεται συνήθως ὁ κόσμος ἀποκαλώντας τα «πολυκατοικίες».

Ἔτσι στά μάτια τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου οἱ συμπαγεῖς ὄγκοι τῶν ψηλῶν «μοντέρνων» κτιρίων μέ διαμερίσματα ἢ γραφεῖα στούς ὁρόφους καί τά καταστήματα στό ἰσόγειο, οἱ ὅποιοι ἀντικαθιστοῦν σχεδόν συστηματικά ἀπό τὴ μιά περιοχὴ στὴν ἄλλη τά μικρά χαμηλά σπίτια μέ κῆπο, καί ἡ «ὁδός-διάδρο-

μος» μέ τίς έμπορικές προσόψεις πού γεννιέται από τήν συνεχή παράθεσή τους, ένσαρκώνουν τόν «δολοφόνο» τής «γειτονιάς», δηλαδή τής αὐτονομίας τών κοινωνικῶν σχέσεων, τής σχετικῆς αὐτάρκειας, τής ανεξαρτησίας στό χώρο κλπ. Καί «ήθικός αὐτουργός» έμφανίζεται νά εἶναι ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική καί οἱ προτάσεις τής γιά πολεοδομική ἀναμόρφωση. Αὐτό, εἴτε μετατοπίζει τή συζήτηση σέ ρομαντικές ἀναπολήσεις «ένός παλιοῦ καλοῦ καιροῦ» μέ τά γνωστά ἀδιέξοδα καί τά πλαστά ἐρωτήματα, εἴτε τήν μεταθέτει σέ έκτοπλασματικές ἢ «μαγικές» βάσεις πού ἐμποδίζουν ἀκόμη καί τή σύλληψη τοῦ ἀληθινοῦ προβλήματος, καθώς φταιχτής έμφανίζεται νά εἶναι ἡ «κακιά» μοντέρνα ἀρχιτεκτονική καί οἱ «ἀπάνθρωπες» προτάσεις τής.

Στήν πραγματικότητα δέν εἶναι καθόλου ἔτσι, καί δέν εἶναι ἔτσι οὔτε γιά τή «γειτονιά» οὔτε γιά τήν «πολυκατοικία».

Πρῶτα ἀπ' ὅλα δέν εἶναι καθόλου αὐτονόητο ὅτι ἕνας ἀνεξέλεγκτος βαθμός ανεξαρτησίας, στό ἐπίπεδο τών κοινωνικῶν σχέσεων, τών κοινοχρήστων ἐξυπηρετήσεων καί τοῦ φυσικοῦ χώρου, εἶναι αὐτό πού πρέπει νά ἐπιδιώκεται ὅπως-δήποτε, αὐτό πού συμβάλλει πάντα θετικά στήν κοινωνική συνοχή, αὐτό πού ταιριάζει περισσότερο στίς προοπτικές ἐξέλιξης τών παραγωγικῶν σχέσεων. Μέ ἄλλα λόγια δέν εἶναι καθόλου αὐτονόητο ὅτι ἡ παραδοσιακή «γειτονιά» εἶναι τό καταλληλότερο πρότυπο γιά τήν ὀργάνωση σήμερα τής κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀντίθετα εἶναι βέβαιο πῶς ἂν οἱ βαθμοί ανεξαρτησίας ξεπεράσουν κάποιες τιμές, μποροῦν νά ὀδηγήσουν σέ «δουλεῖες» οὐσιαστικές, σέ «ἀπομονώσεις» καί σέ «ἐξατομικεύσεις» πού νά ναρκοθετοῦν τόν δυναμισμό τών κοινωνικῶν λειτουργιῶν πού ὑποτίθεται πῶς εἶναι ὁ ἐπιδιωκόμενος τελικός στόχος.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἡ «πολυκατοικία» πού βλέπουμε

σήμερα νά «δολοφονεῖ» μπροστά στά μάτια μας τή «γειτονιά», ὄχι μόνο δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τό «πολυόροφο κτίριο μέ διαμερίσματα» καί βασικές κοινόχρηστες ἐξυπηρετήσεις, πού ἀποτελέσει μιὰ ἀπό τίς βασικές χαρακτηριστικές προτάσεις τοῦ μοντέρνου κινήματος στήν ἀρχιτεκτονική ἀλλά ἀποτελεῖ τό ἐντελῶς ἀντίθετό του.

Ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική ξεκίνησε σάν ἀμφισβήτηση τῆς πολεοδομικῆς ὀργάνωσης, πού εἶχε ἀποκρυσταλλωθεῖ στή διάρκεια τῶν δύο προηγούμενων αἰώνων καί ἡ ὁποία ἀντικατόπτριζε τό ὀρθοπόδισμα ἑνός νέου συστήματος παραγωγῆς καί τήν παγίωση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν του. Ὅταν ἀργότερα, στίς πρῶτες τρεῖς δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας οἱ διάφορες ἰδέες συγκροτήθηκαν σ' αὐτό πού ὀνομάζουμε συνήθως «μοντέρνο κίνημα», ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική πρότεινε ἕνα νέο τύπο ὀργάνωσης τῆς πόλης καί τῆς ζωῆς πού ἐκτυλίσσεται μέσα της, γιά νά τόν ἀντιπαραθέσει στόν παλιό.

Βασικά χαρακτηριστικά τοῦ παλιοῦ τύπου τῆς πόλης καί τῆς πολεοδομικῆς καί κατασκευαστικῆς πρακτικῆς, ἐναντίον τῶν ὁποίων βάλλει ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική ἔχοντας σά στόχο τήν ἀντικατάστασή τους εἶναι:

α) Ἡ πρωτοκαθεδρία τῆς τριτογενοῦ λειτουργίας (τῶν ἐξυπηρετήσεων) πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ὄλα ν' ἀκολουθοῦν βασικά τίς ἐπιταγές τῆς ἀγορᾶς. Ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική διακήρυξε ἀντίθετα τήν πρωτοκαθεδρία τῆς λειτουργίας «τοῦ κατοικῶ», μέ τίς προεκτάσεις της, πού ὀφείλει αὐτή ν' ἀποτελέσει τό θεμελιῶδες σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τήν ὀργάνωση τῆς νέας πόλης.

β) Ἡ «ὁδός - διάδρομος», μέ τούς συμπαγεῖς χτισμένους ὄγκους καί τά μέτωπα τοῦ ἐμπορίου, πού ἀποτελοῦσε αὐτή τό ἀποκλειστικό σχεδόν σημεῖο συνάντησης τῶν ἰδιωτικῶν μέ τά δημόσια συμφέροντα. Ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική διακήρυξε τήν ἀπελευθέρωση τοῦ χώρου ἀπό τά κτιριακά παραπετάσμα-

τα της «όδοῦ-διαδρόμου», τήν ἀπελευθέρωση τῆς κατασκευαστικῆς πρακτικῆς ἀπό τή λογική τῆς μέγιστης οἰκονομικῆς ἀξιοποίησης τοῦ ἐδάφους, πού ἐκφραζόταν μέ τό χτίσιμο τῶν λεγομένων «ἀποδοτικῶν κτιρίων», μ' ἄλλα λόγια τῶν «πολυκατοικιῶν» καί τήν ἀπελευθέρωση τῆς κατανομῆς στό χῶρο τῶν διαφόρων κοινοχρήστων λειτουργιῶν ἀπό τή διάκριση «κέντρου» καί «περιφερείας», πού κι' αὐτή ἦταν γέννημα τῆς καταλυτικῆς λειτουργίας τῆς γαιοπροσόδου, δηλαδή τοῦ κέρδους ἀπό τήν ὑπεραξία τῆς γῆς.

γ) Ἡ ἀποτύπωση τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων στό χῶρο, πού ἀποτελοῦσε ἀνάμεσα στ' ἄλλα, σπατάλη τῶν διαθέσιμων πόρων καί δέν συμβάδιζε μέ τίς ἀναπτυξιακές προοπτικές - ἀπό τό τεχνικό ἐπίπεδο ὡς τό κοινωνικό - πού εἶχαν διαμορφωθεῖ, πού διαφαίνονταν ἢ πού τίς προσδοκοῦσαν. Ἡ μοντέρνα ἀρχιτεκτονική ἀντιπρότεινε τήν ὀρθολογική μελέτη τῶν λειτουργικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς τήν τυποποίηση στήν παραγωγή τῶν κατασκευασμένων στοιχείων μέ τά ὁποῖα θά μπορούσαν νά ἱκανοποιηθοῦν καλύτερα οἱ βασικές ἀνάγκες τῶν πολλῶν καί τή σύνθεση τῶν στοιχείων αὐτῶν μέ τέτοιο τρόπο ὥστε τό βάρος νά τό ἔχει ἡ συλλογικότητα κι ὄχι ἡ ἀτομικότητα τῶν ἐξυπηρετησέων καί ἡ ἀποκεντρωμένη κατανομή τους.

Βασικό χαρακτηριστικό τῶν προτάσεων αὐτῶν εἶναι λοιπόν τό ὅτι ἀπορρίπτουν ὄχι μόνο τήν ἔννοια τοῦ «οἰκοπέδου» σάν μονάδας ἰδιοκτησίας καί σάν τυπικοῦ μεγέθους γιά τήν οἰκοδόμηση τῶν διαφόρων κτιρίων, ἀλλά καί τήν ἔννοια τοῦ αὐτόνομου κτιρίου πού μπορεῖ νά συλληφθεῖ χωρίς νά μελετηθεῖ ἡ ἐνταξίη του σ' ἓνα συλλογικό πλέγμα προβλεπόμενων ἐξυπηρετήσεων. Ἐπίσης ἡ ἐπαναληπτικότητα καί ἡ τυποποίηση τῶν βασικῶν μονάδων καθώς καί ἡ ἐντελῶς νέα σύλληψη τῶν μετακινήσεων πού ἀπελευθερώνονται κι αὐτές ἀπό τοὺς περιορισμούς τῆς «όδοῦ διαδρόμου» πού εἶναι πλάσμα τῆς γαιοπροσόδου.

Τά δύο ὀριακά πρότυπα σύνθεσης πού προτείνονται, σχηματικά εἶναι ἡ «Κηπούπολη» καί ἡ «Πράσινη πόλη» Στό

πρώτο οί μονάδες είναι χαμηλές και στό άλλο ψηλές, κι αυτό εκφράζει κυρίως δύο διαφορετικές αντίληψεις για τή λειτουργική εκμετάλλευση του εδάφους για τή σχέση του ανθρώπου μέ τή φύση. "Όμως τά κοινά στοιχεία είναι χαρακτηριστικά.

Προϋπόθεση κοινή είναι ή κατάργηση τής ιδιωτικής ιδιοκτησίας του εδάφους, άρα ή κατάργηση τής γαιοπροσόδου ως θεμελιώδους άρχης για τήν όργάνωση του χώρου, κοινή τους βάση είναι ό έλεγχος τής πυκνότητας, ή παροχή κοινόχρηστων έξυπηρετήσεων, ή έπαφή μέ τή φύση, ή άπελευθέρωση από τή δουλεία των μετακινήσεων, ή συλλογική ζωή, ή δημιουργικότερη αξιοποίηση του έλεύθερου χρόνου, ή σύσφιξη των ανθρώπινων σχέσεων, ή όρθολογικότερη σχέση και ή όλοκλήρωση τελικά τής κατοικίας μέ τήν παραγωγή, ή κατάργηση των διακρίσεων, ό έλεγχος του μεγέθους των ανθρώπινων συναθροίσεων κλπ.

Πρόκειται μέ άλλα λόγια για προτάσεις πού επιχειρούν νά έγκαθιδρίσουν στό χώρο, σχήματα κοινωνικής ζωής στά όποία νά καταργείται ή θεμελιώδης διάκριση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής ανάμεσα στην πόλη και στην ύπαιθρο και σ' όσα συνεπάγεται ή ύπονοιέ σέ διάφορα επίπεδα ή διάκριση αυτή.

Είναι φανερό, ότι ή σημερινή «πολυκατοικία» έξακολουθει νά είναι - πολύ άπλά - ένα πιό τέλειο τεχνικά και οικονομικά προϊόν τής γαιοπροσόδου και τής λογικής του μέγιστου κέρδους άπ' ό,τι τά παλιότερα «άποδοτικά κτίρια», πού ύπήρξαν ό αντίθετος όρος στον όποιο ή μοντέρνα άρχιτεκτονική έπιχείρησε νά αντιπαράθεσει χωρίς έπιτυχία τίς δικές της προτάσεις, ένα χαρακτηριστικό των όποιων ύπήρξε και τό «πολυόροφο κτίριο μέ διαμερίσματα», τό όποιο συγγέται σήμερα μέ τίς «πολυκατοικίες» του συνεχούς συστήματος στις δύο μεριές τής «όδοϋ-διαδρόμου».

"Όσο για τά ρυθμιστικά σχέδια (σέ αντιπαράθεση μέ τήν έννοια προγραμματισμού σχεδιασμού των παραγωγικών δραστηριοτήτων) τά όποια από τή φύση τους και έξ όρισμού συγκροτούν τή διάθεση θεραπευτικών έπεμβάσεων μέ τή μορ-

φή μιᾶς σειρᾶς ἀπαγορεύσεων κυρίως, χωρίς νά μποροῦν νά καταργήσουν τήν πηγή τῶν προβλημάτων πού εἶναι ἡ λογική τοῦ κοντοπρόθεσμου οἰκονομικοῦ κέρδους ἀπό τή γαιπρόσοδο, ὅσο λοιπόν γιά τά «ρυθμιστικά σχέδια» ἡ ἀποτελεσματικότητά τους στήν καλύτερη περίπτωση εἶναι ἡ ἀποτελεσματικότητά τῆς ἀσπιρίνης: εὐεργετική ἀλλά πρόσκαιρη· εὐεργετική ἀλλά συχνά καί ἀποπροσανατολιστική.